

Հ Ա Յ Կ Ե Ա Ն Ք Ե Ի Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի

Ուրախութեամբ գալիս ենք յայտնելու, որ հայ տպագրութեան շորսհարիւրամեայ յօրելեանը իւր իրագործման ճանապարհի վրայ է: Չշօշափելով այն ամենը, ինչ որ կատարուած է Թիֆլիզում, գաւառներում և Կովկասից դուրս, ես արձանագրեմ այստեղ հարցին վերաբերեալ այն իրողութիւնները, որ տեղի են ունենում այստեղ—Էջմիածնում:

Սյս տարուայ դեռ սկզբում Գէորգեան ձեմարանի Մանկավարժական խորհրդի ներթական խնդիրների շարքում դրուած է եղել Հայկական տպագրութեան դարաւոր յօրելեանը տօնելու հարցը: ձեմարանի Մանկավարժական խորհրդի փեարուարի 21-ի նիստը իւր խորհրդակցութեան նիւթ է դարձնում այդ կարևոր հարցը և միաձայնութեամբ ցանկալի համարում, որ Էջմիածինը նախաձեռնող հանդիսանայ այդ մեծ յօրելեանի կատարման դործում: Յանկալի է համարուում այլ և այն, որ տասերի զիւտի 1500-ամեակն ևս տօնուի տպագրութեան 400-ամեակի հետ, քանի որ այդպիսի նշանաւոր յօրելեանն անկարելի եղաւ կատարել մի քանի տարի առաջ՝ մեր կեսնքի աննպաստ պայմանների պատճառով: Խօսուում է նաև այն մասին, որ այդ համազգային մեծ տօնը կատարուի առաջիկայ հոկտեմբերի 13-ին. ս. Թարգմանչաց օրը: Խնդրի մշակումն ու մանրամասնութիւնները մնում են առժամանակ:

Այնուհետև Մանկավարժական խորհուրդը իւր ապրիլի 5-ի նիստում անհրաժեշտ է համարում ընտրել մի Յանձնաժողով շորսհարիւրամեակի առթիւ եղած և լինելիք նպատակայարմար և ցանկալի առաջարկութիւնները ձևակերպելու և խմբադրելու: Յանձնաժողովը (պ. պ. Աբեղեան, Կանայեան, Տօշեան, Աբրահամեան, Ալթունեան) ապրիլի 10-ին իւր զեկուցումը ներկայացնում է Մանկավարժական ժողովին, որը վաւերացնում է հետեւեալ կէտերը.

ա. Հիմնել ընդհանուր դպրոցական ֆոնդ, որի նպատակը պէտք է լինի տարածել, բազմացնել դպրոցները մեր աշխարհի ամենախուլ անկիւնները և զբաղիտութեանն ու ուսմանը մասնակից դարձնել ըստ կարելւոյն բոլոր հայերին, որով միանգամայն լիակատար հնարաւորութիւն կըստանայ ազգի անհամեմատ աւելի մեծ տոկոսը տպագրութեան գիւտի բարիքներէց օգտուել: Խորհուրդը միաձայն գալիս է այն եզրակացութեան, որ անհրաժեշտ է այդ ֆոնդի հիմնելը և հնարաւոր: Իսկ ֆոնդի կազմակերպութեան խնդիրը թողնուած է յետագայ խորհրդակցութեան:

բ. Հիմնել Էջմիածնում Համազգային Մասենադարան, որ պիտի կենդրոնանան հայերէն բոլոր ձեռագրերն ու տպագրուած գրքերը, այլ և հայագիտութեան վերաբերեալ բոլոր հայ և օտար աշխատութիւնները: Այդ առաջարկութեան կից խորհուրդը ցանկալի է համարում, որ Էջմիածինը Հայկական տպագրութեան առթիւ սկիզբ դնէ և ապահովէ անտիպ ձեռագրերի և բնագիրների կանոնաւոր, պարբերական հրատարակութիւնը:

գ. Առաջարկուած է 400-ամեակի առթիւ Էջմիածնում ունենալ մի զիտական օրգան կամ «Մատթէոս Բ. կաթողիկոսի» ֆոնդով, կամ «Արարատ»-ի հրատարակութեան յատկացրած ծախսով և կամ այլ դումարով:

Թէ Յանձնաժողովի և թէ Մանկավարժական խորհրդի այլ անդամների կողմից եղել են և ուրիշ առաջարկներ, որոնք սակայն զանազան նկատումներով չեն ընդունուել:

Այնուհետև ձեմարանի տեսուչ բարձրապատիւ Բագրատ վարդապետը Մանկավարժական խորհրդի արձանագրութիւնը և Յանձնաժողովի ղեկուցումը ներկայացնում է Նորին Վեհափառութեան ի անօրէնութիւն:

Նորին Վեհափառութիւնը ապրիլի 25-ին Կոնդակով (որի պատճէնը սպւում է «Արարատ»ի սոյն համարում) կարգում է Յօրեկնական Յանձնաժողով (անդամները—գերապատիւ Տ. Մեսրոպ եպիսկոպոս, բարձրապատիւ Տ. Բագրատ, Տ. Մատթէոս, Տ. Գարեգին, Տ. Բարգէն, Տ. Ներսէս վարդապետներ, շնորհունակ դպիր Գալուստ Տէր Մկրտչեան,

Ճեմարանի ուսուցիչները պ. պ. Աբեղեան, Կանայեան, Ալթունեան, Աբրահամեան, Էգիլեան) և յանձնարարում շուտով ժողով գումարել Հայկական տպագրութեան չորսհարիւրամեայ յօբելեանի գործը կազմակերպելու և ս. էջմիածնի մասնակցութեան մանրամաս ծրագիրը մշակելու։ Միևնոյն ժամանակ Հայրապետական Գիւմանի կողմից Յօբելեանական Յանձնաժողովի ուղարկութեանն է յանձնուում Ճեմարանի Մանկավարժական խորհրդի այդ առթիւ կատարած ամբողջ գործի պատճէնը։

Յօբելեանական Յանձնաժողովն այնուհետեւ իւր երեք նիստերում (ապրիլի 28-ին, մայիսի 1-ին և 3-ին) հայր Գալուստ Տէր Մկրտչեանի նախագահութեամբ մանրամասն խորհրդակցութեան է ենթարկում Ճեմարանի կատարած աշխատանքը, նորից վերամշակում է և իւր խորհրդակցութեան արդիւնքը ներկայացնում Վեհափառ Կաթողիկոսին ի հաստատութիւն։ Ահա Յօբելեանական Յանձնաժողովի որոշումները.

1) Յ. Յանձնաժողովը միաձայն ցանկութիւն է յայտնում միացնել Հայկական տպագրութեան չորսհարիւրամեայ տօնը Մեսրոպեան գրերի գիւտի 1500-ամեակի հետ, քանի որ այս մեծ տօնի յօբելեանը կարելի չեղաւ մի քանի տարի առաջ կատարել, մանաւանդ որ գիտական տեսակէտից հաւանական է, որ Մեսրոպեան գրերի գիւտը 412-ից առաջ եղած չլինէր, ինչպէս և գրանից ոչ շատ յետոյ։

2) Հանդիսի ժամանակի մասին որոշուեց խնդրել Վեհափառ Կաթողիկոսին հանդիսի տօնակատարութիւնը նշանակել առաջիկայ աշնանը—Սուրբ Թարգմանչաց և կամ մի այլ օր, Կոնդակով յայտարարել և առաջարկել այդ տօնը ազգովին կատարելու հայութեան բոլոր մասերում, տօնելով եկեղեցիներում, դպրոցներում, և բոլոր ազգային հաստատութիւնների մէջ։

3) Յ. Յանձնաժողովը միաձայն հաւանութիւն տուեց Գեորգեան Ճեմարանի մանկավարժական ժողովի առաջարկութեան առաջին կէտին—հիմնել եկեղեցական ծխական մի ընդհանուր, համազգային ֆոնդ, որը բաժանուած պէտք է

լինի հայութեան բոլոր մասերի մէջ, Կովկասի բաժինը կենդրոնացած լինելով ս. Էջմիածնում, միւսները՝ համապատասխան վայրերում:

4) Միաձայն՝ անցնում է Հայագիտական Մատենադարան կազմելու ինդիքը: Մատենադարանի մէջ պէտք է ամփոփուին բոլոր հայերէն գրքերը, Հայագիտութեան վերաբերեալ բոլոր հայերէն և օտար աշխատութիւնները:

5) Նոյնպէս միաձայնութեամբ անցաւ այն ցանկութիւնը, որի համաձայն ս. Էջմիածինը պէտք է կանոնաւոր հիմքերի վրայ դնի ձեռագրերի հետզհետէ հրատարակութիւնը:

6) Հայկական տպագրութեան 400-ամեակի առթիւ ս. Էջմիածինը սկիզբ է դնում մի գիտական պարբերական հրատարակութեան, որի առաջին համարը նուիրուած պէտք է լինի տօնին և լոյս պէտք է տեսնի մինչև աշունք, մինչև տօնակատարութիւնը—որպէս մի ինքնուրոյն ժողովածու, Գիտական օրգանը թէ իւր տօնական համարով և թէ ընդհանրապէս լինելու է Հայագիտական բովանդակութեամբ—յայն մտքով: Յատկապէս առաջին համարի հրատարակութեան և խմբագրութեան գործը կազմակերպելու համար ժողովը յարմար համարեց իւր միջից ընտրել մի յատուկ մասնաժողով (հ. Գալուստ Տէր Մկրտչեան, հ. Գարեգին վարդապետ, պ. պ. Կանայեան, Արեղեան, Արբահամեան):

7) Տօնի բարձր նշանակութիւնը ընդհանրացնելու և ժողովրդականացնելու համար Յօբելեանական Յանձնաժողովը որոշեց հրատարակել մի հանրամատչելի—ժողովրդակա-նացրած լեզուով և բովանդակութեամբ բրոշիւր, որը պարզելու և լուսարանելու է երկու մեծ տօների նշանակութիւնն ու կապը: Բրոշիւրը լինելու է ոչ աւել մի տպագրական թերթից, որը կունենայ 64 փոքրադիր երես: Բրոշիւրի համար նշանակել յիսուն ռուբլի մրցանակ. մրցանակի մասին յայտարարել հասարակութեանը և տերմին նշանակել մինչև յունիսի վերջը:

Յօբելեանական Յանձնաժողովի այդ որոշումները արձանագրութեամբ և յայտարարութեամբ մատուցանուած է

Նորին Վեհափառութեան ի բարեհայեցողութիւնս:

Այնուհետև Վեհափառ Կաթողիկոսը մայիսի 7-ի զրու-
թեամբ բարեհաճում է հաստատել Յօբելեանական Յանձնա-
ժողովի այդ որոշումները (բացի 4-րդ կէտից, իսկ 6-րդ
կէտի միայն մի մասը, այն է տօնի առթիւ զիտական մի
ժողովածու հրատարակել, իսկ ինչ վերաբերում է զիտա-
կան օրգանի խնդրին, այդ հարցը առ այժմ առկախ է մնում)
և պատուիրում, ում հարկաւոր է—զրել այդ մտքով կոն-
գալներ Յանձնաժողովի և բոլոր առաջնորդների անունով,
իսկ զպրոցական Փոնդի ժողովարարութեան համար կովկասի
Տ. Փոխարքայից թոյլաւութիւն ստանալուց յետոյ:

Հայկական թերթերը, որոնք թիւրքիայից են գալիս,
լի են Փոքր Ասիայի, Կիլիկիայի և Հայաստանի վատթար
վիճակի նկարագրով: «Բարեկարգութեան մի յանձնախումբ»
պիտի երթար յատկապէս Անատոլի զրութիւնը քննելու և
ուժօրմների օրինագիծ կազմելու համար, բայց մինչև օրս
այդ Յանձնախումբը Պօլիս է կեցեր և ուշանում է զանա-
զան ձեականութիւնների պատճառով: Խայրի բէյ հրաւիր-
ուած էր նախագահելու այդ Յանձնախումբին, բայց նա
հրաժարուել է, և կառավարութիւնը, իբր թէ չի կարողանում
մի յարմար նախագահ գտնել: Միւս կողմից Հայոց Պատ-
րիարքարանն էլ իւր կողմից դիմում է կառավարութեանը,
որ Յանձնաժողովի մէջ հայ անդամներ ևս ընդունուին:
Յանձնաժողովը պէտք ունի առ այժմ 10,000 ոսկի վարկի,
որ կառավարութիւնը չի կարող և չի ուզում առանց պար-
լամենտի բաց թողնել. . . ու գործը ձգձգւում է անվերջ:

Եւ մինչդեռ մայրաքաղաքում այդպիսի ձեականու-
թիւնների և ձգձգումների յետից են ընկած, այնտեղ, բուն
երկրում ժողովուրդը հոգեվարքի մէջ է: «Անատոլուն կաղ-
քատանայ, հայ երիտասարդները, երկրին ամենէն խոս-
ամնալից զաւակները կրգազթին, կիսավայրենի ցեղեր ամեն
օր կըտարածուին ընդարձակագոյն սահմանի վրայ, ասոնք
բոլորը սպառնալիք են երկրին»: Տաճկաց կառավարութիւնը